

“Hier onveilig? Onmogelijk!”

Dat is de titel van het onlangs verschenen boek van prof. mr. Pieter van Vollenhoven.

Hieronder enkele passages uit het boek.

De reden en motivatie voor het schrijven

In de dagen na mijn afscheid van de Onderzoeksraad voor Veiligheid – dat was op 7 februari 2011 – kreeg ik geheel onverwacht een aardige brief van Uitgeverij Balans met het volgende verzoek: ‘Over Uw jarenlange bemoeienis en diep ingrijpende ervaringen met de Raad, de opbouw ervan, de vele slachtoffers die U hebt bijgestaan, zou niet alleen door U het nodige moeten worden verteld, maar ook worden geschreven. U bent de enige die dat echt kan! U bent het geheugen en geweten van de Raad, een boek over al dat werk, ik denk dat velen dat erg graag zouden lezen. Televisie “verwaait”, een boek blijft. Zou U dit verzoek willen overwegen?’

Over zo’n verzoek kun je natuurlijk heel verschillend denken.

Eenzijds: hoe kan deze uitgeverij nu zoiets verzinnen? Niemand leest toch zo’n boek. Wat zit hierachter? In dezelfde geest fluistert een stem vanbinnen: ‘Laat je nooit door zo’n brief verleiden. Je weet toch dat je helemaal niet goed kunt schrijven. Nooit aan beginnen. Schrijf gewoon een verstandige brief en zeg tegen die uitgeverij dat je het verzoek in hoge mate hebt gewaardeerd, maar dat je helaas aan dit mooie en hartelijke aanbod geen gevolg zal geven.

Anderzijds kun je ook denken: die Uitgeverij Balans beschikt toch over een ruime ervaring. Zij hadden zo’n brief echt niet hoeven te sturen. En als het niets wordt met schrijven, dan weet toch niemand dat er ooit een verzoek is geweest.

Die ene zinsnede uit het verzoek: ‘Televisie verwaait, een boek blijft’, dat was de zin die bij mij een snaar raakte en de doorslag gaf om tegen de uitgeverij te zeggen dat ik het zou proberen.

Zelf ben ik in de loop van mijn leven veel waarde gaan hechten aan het bestaan van *echt* onafhankelijk onderzoek naar (ernstige) gebeurtenissen in onze maatschappij. Anders zou ik hiervoor ook nooit 22 jaar hebben kunnen strijden. Als zich in de maatschappij iets ernstigs voordoet, dan heeft zij naar mijn mening, zeker als zij zich democratisch noemt en transparant over allerlei zaken wil kunnen oordelen en beslissen, toch het recht om precies te weten wat zich heeft afgespeeld. Anders kun je je over zo’n gebeurtenis helemaal geen oordeel vormen of uit het gebeurde lering trekken.

Denk bijvoorbeeld aan de tsunami in maart 2011, de daaropvolgende ramp met de kerncentrale in het Japanse Fukushima en de maatschappelijke consequenties die hieraan verbonden zijn. Voor de beantwoording van de vraag of wij door willen gaan met kernenergie moet je toch allereerst precies weten wat zich daar heeft afgespeeld.

Had deze ramp voorkomen kunnen worden? Op wat voor aardbevingen had men daar eigenlijk gerekend? Met welke kracht op de schaal van Richter? Was men gewaarschuwd, voor of na de bouw van deze kerncentrale, dat de kracht van de te verwachten aardbevingen weleens groter zou kunnen zijn dan die waarmee bij de bouw rekening was gehouden? Werden aanpassingen hiervoor overwogen, of werd van aanpassingen afgezien, wellicht op grond van economische motieven? Wat is de positie van de overheid, van de vergunningverlener? Kenden zij de consequenties van aardbevingen met een grotere sterkte?

Vele vragen moeten worden beantwoord voordat men kan beslissen helemaal met kernenergie te stoppen. Men kan zich voorstellen dat hierbij zeer veel tegenstrijdige belangen een rol kunnen gaan spelen, waarbij de betrokkenen niet noodzakelijkerwijs baat hebben bij het aan het licht komen van de waarheid.

Kortom, onafhankelijk onderzoek om lering uit te kunnen trekken – niet voor de beantwoording van de schuldvraag, dat is iets anders, daar kom ik later nog op terug – is voor de maatschappij van het allergrootste belang. Mits zo'n onderzoek wordt erkend en ervaren als echt onafhankelijk en kwalitatief goed.

De kennismaking met de National Transportation Safety Board vormde de 'vonk'

'No Federal Agency can properly perform investigation of accidents, unless it is totally separate and independent from any other department, bureau, commission or agency of the United States,' verklaarde het Amerikaanse Congres hierover.

Bij mij sprong direct een vonk over. Ik was van het begin af aan enorm geïnspireerd door het werk van de NTSB, en dan vooral door de filosofie erachter: als je de veiligheid daadwerkelijk wilt verbeteren, toon de maatschappij dan de spiegel van de werkelijkheid! Want als dat niet helpt, dacht ik, wat helpt dan nog wel?

Ik raakte er volledig van overtuigd dat een gedegen onderzoeksrapport naar aanleiding van een ongeval of een ernstige gebeurtenis veel meer kon betekenen voor een verbetering van de veiligheid, dan het uitbrengen van beleidsadviezen.

Geen gezeur meer of wij* adviezen al dan niet mochten uitbrengen of welke adviezen op prijs werden gesteld, geen discussies meer over onafhankelijkheid.

Direct na mijn terugkeer heb ik de Raad* weten te overtuigen van het nut van onderzoek naar ongevallen voor de verbetering van de verkeersveiligheid, en overigens ook van de veiligheid in het algemeen.

* Raad voor de Verkeersveiligheid (1977 – 1996)

Zonder steun van het Parlement was het onafhankelijk onderzoek er in ons land – vooralsnog – niet gekomen

Nu, met vele moties en amendementen (maar liefst vijf nota's van wijzigingen waren aan dit wetsvoorstel gewijd, en ook de Raad van State is twee keer ingeschakeld geweest) is dit wetsvoorstel – inzake de instelling van een Onderzoeksraad voor Veiligheid – uiteindelijk, gelukkig aanzienlijk verbeterd uit de strijd tevoorschijn gekomen. Als je zo terugkijkt in de geschiedenis van het onafhankelijk onderzoek, dan kun je gerust stellen dat het onafhankelijk onderzoek zijn ontstaan volledig te danken heeft aan een enorme inzet van het parlement en met name de Tweede Kamer. Zonder hun moties en kritische debatten was het er nooit gekomen. Bij de totstandkoming van de Raad voor de Transportveiligheid stond de Kamer indertijd één geïntegreerde raad voor ogen die er door de bestaande verkokering en versnippering in de veiligheidssectoren uiteindelijk niet is gekomen. Merkwaardig genoeg had het departement ten slotte wel gekozen voor één geïntegreerde raad, maar het advies van de Raad van State zorgde helaas voor de komst van een onmogelijke structuur.

De Tweede Kamer was eveneens de hoofdrolspeler om de Defensieongevallenraad niet als een afzonderlijk college in het leven te roepen en zich uit te spreken voor een integratie tussen de bestaande raden. En ten slotte heeft de Tweede Kamer zich absoluut enorm ingezet voor de komst van één geïntegreerde Onderzoeksraad voor Veiligheid.

Er is een fundamenteel debat gevoerd over het begrip onafhankelijkheid – waarover in de praktijk, zoals duidelijk bleek, 'zeer verschillend' kan worden gedacht. Zo verschillend dat de minister zelfs bereid was om het wetsvoorstel hiervoor in te trekken!

De heer Van der Staaij van de SGP heeft absoluut gezorgd voor een unicum om de Raad van State opnieuw om een tussentijds advies te vragen.

Kortom, mijn oprechte dank gaat uit naar de leden van het parlement bij wie ik zo veelvuldig mijn opwachting heb mogen maken. Het begon in mijn strijd voor de Raad voor de Verkeersveiligheid en later voor de komst van het 'echte' onafhankelijke onderzoek in ons land. Als je zo terugblijkt, zou het zelfs een ernstig punt van overweging kunnen zijn om het onafhankelijk onderzoek niet aan een ministerie te koppelen, maar aan het parlement. Want zonder parlement hadden wij in Nederland het onafhankelijk onderzoek niet gekend.

De waarde van het onafhankelijk onderzoek

Was die strijd voor het onafhankelijk onderzoek de moeite waard en waarom moest die zo lang duren?

Als er ernstige gebeurtenissen in onze maatschappij plaatsvinden, wordt er tegenwoordig door de samenleving gelukkig allereerst de schijnwerper gericht op de slachtoffers van deze gebeurtenis. Daarna volgen meestal twee dezelfde vragen.

Enerzijds vraagt men zich af: 'Wie zijn hier voor verantwoordelijk of schuldig?' En anderzijds: 'Wat is er precies gebeurd, wat heeft zich daar afgespeeld?'

Weinigen hebben zich gerealiseerd, en realiseren zich eigenlijk nog steeds niet, dat de bestaande overheidsrechtspraak niet geëquipeerd is om die tweede vraag te beantwoorden en om tot een diepgaand en betrouwbaar onderzoek te komen naar de oorzaken en gevolgen van een ramp of een ongeval.

De bestaande overheidsrechtspraak kent namelijk zijn 'beperkingen' als het gaat om het achterhalen van wat er precies is gebeurd.

Zo heeft de civiele rechter immers een sterk lijdelijke positie en is de rechter geheel afhankelijk van de vordering van de eiser, van wat de partijen de rechter voorleggen. Om deze reden is de civiele rechter per definitie geen betrouwbare instantie om vast te stellen wat er exact is gebeurd.

In het strafrechtelijk onderzoek wil men wel veel preciezer weten wat er zich heeft afgespeeld, voordat een verdachte wordt veroordeeld. Maar het is in het strafrecht niet de taak van de rechter om vast te stellen wat er feitelijk is gebeurd. De opdracht van de strafrechter is uiteindelijk beperkt tot: 'Kan worden bewezen wat door de officier van justitie ten laste is gelegd?' In tegenstelling tot de politie of de officier van justitie gaat de rechter niet zoeken naar wat er precies is voorgevallen. Daarbij is van essentieel belang dat een mogelijke verdachte in het strafrecht mag zwijgen. Niemand hoeft zelf bij te dragen aan zijn of haar veroordeling.

Vervolgens kennen wij de toezichthouders van de overheid, de overheidsinspecties, die belast zijn met de bestuurlijke handhaving, met het toezicht op de vigerende wet- en regelgeving in een bepaalde sector. Ook zij willen bij een ernstige gebeurtenis, een gasexplosie, een treinongeval, medische fouten, een brand in een cellencomplex of in een chemiebedrijf, natuurlijk precies weten wat er zich heeft afgespeeld.

Maar de bestaande overheidsinspecties kennen bij dergelijke onderzoeken ook hun beperkingen, die niet alleen worden veroorzaakt door de grenzen van hun sector. In het bijzonder worden zij bij dergelijke onderzoeken natuurlijk altijd geconfronteerd met hun eigen reilen en zeilen, hun eigen functioneren in het verleden. Zij zien zich gesteld voor de vraag waarom zij in het verleden bepaalde zaken niet eerder hebben gezien, niet voldoende hebben opgetreden of zelfs hebben gedoogd.

Kortom, het onafhankelijk onderzoek is absoluut het enige onderzoek, mits dat onderzoek wel voldoet aan bepaalde voorwaarden waar ik later nog op terugkom, dat zich ten doel stelt om precies te achterhalen wat zich heeft afgespeeld, met als enig oogmerk om uit het gebeurde lering te kunnen trekken.

Het onafhankelijk onderzoek houdt zich niet bezig met de beantwoording van de schuldvraag, dat blijft volledig het domein van het strafrechtelijk onderzoek. Het onafhankelijk onderzoek spreekt zich wel uit over verantwoordelijkheden die al of niet genomen zijn, waardoor – zeker voor de buitenwereld – de scheidslijn tussen het strafrechtelijk en het onafhankelijk onderzoek dun kan zijn.

De onderzoekers bij een onafhankelijk onderzoek doen ook geen aangifte van strafbare feiten, waarvan men bij een onafhankelijk onderzoek kennis heeft gekregen. Als een voorval echter nauwelijks structurele veiligheidstekorten kent, of als men van oordeel is dat geen lessen kunnen worden getrokken (iets dat in de praktijk overigens bijna nooit voorkomt), en het accent voornamelijk ligt op de strafrechtelijke kant, dan kan het onafhankelijk onderzoek te allen tijde nog worden afgebroken. In ons land moeten strafbare feiten, zoals moord, doodslag, gijzeling of terroristische activiteiten, worden gemeld aan het Openbaar Ministerie.

Hier onveilig? Onmogelijk!

Duidelijkheid over medeverantwoordelijkheid

Uit de in dit boek genoemde, maar evengoed uit vele andere onafhankelijke onderzoeken blijkt telkens weer dat organisaties weinig kritisch kunnen zijn over de risico's die zij zouden moeten beheersen. Hierbij doel ik niet op onbekende, maar vooral op bekende risico's die kunnen voortvloeien uit bijvoorbeeld het onderwerp brandveiligheid. Ook valt op dat de organisaties zich, als de risico-inventarisaties wel zorgvuldig zijn gemaakt, veelal op grond van economische motieven, gemakkelijk laten verleiden om zich niet aan de wettelijke regelgeving te houden. Dit laatste geldt helaas eens te meer voor de normen en richtlijnen van de sector zelf en voor gemaakte afspraken in de eigen organisatie.

Voor onze veiligheid is dit natuurlijk geen geruststellende constatering. Nog verontrustender vind ik eigenlijk dat de bestaande (overheids)inspecties of interne toezichtinstanties vaak niet in staat blijken om in dergelijke gevallen als correctiemechanisme of als vangnet te fungeren. En dan spreek ik niet over een incidentele overtreding, maar in de meeste gevallen over structurele tekortkomingen die voor toezichthouders of betrokkenen in de organisatie zelf ook geenszins een onbekend verschijnsel waren.

Natuurlijk kan men zeggen dat ik in de loop der tijd een zwartkijker of een doemdenker ben geworden, omdat alle voorvallen die wij hebben onderzocht behoren tot de categorie 'hoge uitzonderingen'. In de meeste gevallen gaat het toch allemaal prima?

Inderdaad gaat het in de meeste gevallen gelukkig allemaal goed of, liever gezegd, loopt het in de meeste gevallen goed af. Denk hierbij nog maar eens aan het vliegtuigongeval met Turkish Airlines, waarbij zich in de twee vluchten vóór de ongevalsvlucht identieke problemen hadden voorgedaan. Maar toen werden die problemen onderkend en door de verschillende bemanningen opgevangen.

De soms weinig kritische houding van organisaties of ondernemingen ten opzichte van het onderwerp veiligheid ofwel risicomanagement, met daarbij de gebrekkig functionerende correctiemechanismen, zowel intern als extern, vragen naar mijn mening eens te meer onze aandacht nu wij leven in het tijdperk van zelfregulering, het tijdperk van 'laat het aan de sector zelf over' en 'geen betutteling meer door de overheid, maar een overheid op afstand'! Daar heb ik zelf geen problemen mee, maar het is goed om in gedachten te houden dat het een taak van de overheid is en blijft om haar burgers te beschermen en te beveiligen. Deze overheidstaak is niet overdraagbaar en blijft voorbehouden aan de staat. Zo is dit ook in internationale verdragen vastgelegd.

Het gegeven dat deze taak niet overdraagbaar is, betekent niet dat de overheid bij het inhoud geven aan deze taakstelling geen derden zou mogen inschakelen. Maar de uitvoering van bepaalde beveiligingstaken dient dan wel onder de regie van de overheid plaats te vinden.

In dit licht past de fundamentele wijziging die in de veiligheidsfilosofie heeft plaatsgevonden volledig. Vroeger werd veiligheid beschouwd als een taak voor de overheid alleen, maar dit veranderde fundamenteel, zowel nationaal als internationaal, in de jaren tachtig van de vorige eeuw. Vanaf die tijd werd veiligheid voor het eerst een gedeelde verantwoordelijkheid. Het bleef weliswaar een kerntaak van de overheid, maar burgers, ondernemingen en organisaties werden nu medeverantwoordelijk gesteld.

Omdat het onderwerp veiligheid, ook binnen de overheid, van oudsher versnipperd en verkokerd is geweest, heeft deze nooit een eenduidige regie gevoerd – soms zelfs helemaal geen – over wat men nu eigenlijk zou mogen verwachten van die medeverantwoordelijkheid voor de veiligheid van burgers, ondernemingen of organisaties. Ook is nooit onderzocht of de omvang van de verantwoordelijkheid van de overheid en die van de burgers, ondernemingen of organisaties goed met elkaar in balans waren. Van meet af aan was sprake van onduidelijkheid tussen die beide verantwoordelijkheden. En deze onduidelijkheid wreekt zich vanzelfsprekend des te meer in een tijd van zelfregulering. Nogmaals, ik kan me heel goed vinden in de filosofie van 'laat de veiligheid aan de sector zelf over', maar dan dient dit laatste wel te geschieden onder het toezicht en de regie van de overheid, omdat het haar taak is om haar burgers te beschermen en te beveiligen.

Om die regievoering te kunnen realiseren is, blijf ik de mening toegedaan dat het voor de overheid van het allergrootste belang is om eenduidig en wettelijk, in hoofdlijnen of in beginselen, vast te leggen waaruit die medeverantwoordelijkheid voor veiligheid van ondernemingen en organisaties bestaat. Vanzelfsprekend geldt dit laatste evenzeer voor de burgers, maar dat vraagt om een andere aanpak. Voor het veiligheidsbeleid van organisaties en ondernemingen zou ik bijvoorbeeld wettelijk willen verankeren dat zij moeten beschikken over een goede risico-inventarisatie. Die moet niet alleen gebaseerd zijn op de vigerende wet- en regelgeving, maar ook op de normen en richtlijnen van de sector zelf, en daarnaast op de eigen ervaringen en de daaruit voortvloeiende eigen afspraken.

Deze beginselen *moeten* wettelijk worden verankerd, omdat de overheid, als veiligheidsregisseur, moet kunnen controleren of ook daadwerkelijk aan die eigen- of medeverantwoordelijkheid voor veiligheid inhoud wordt gegeven. Nu kan dat laatste door gebrek aan wettelijke regels in vele gevallen niet plaatsvinden.

Op mijn verzoek om te komen tot de invoering van een veiligheidsbeginselenwet antwoordde de minister van Justitie indertijd dat 'het kabinet geen toegevoegde waarde zag in een verankering van deze beginselen in een algemeen publiekrechtelijke wet' etc. Maar ik blijf van oordeel dat deze mening zal moeten worden herzien.

Ik denk in dit verband bijvoorbeeld terug aan de uitspraak van de toenmalige minister van Justitie ten tijde van de Schipholbrand in 2006. Op ons conceptrapport gaf deze minister toen, verkort weergegeven, onder andere als reactie: 'In uw rapport lijkt u normen te bepleiten die verder reiken dan de normen die voortvloeien uit de vigerende regelgeving. Dit geldt met name voor de invulling van het veiligheidsmanagement, waarbij (door de Raad) aan de betrokken partijen afzonderlijk bezien bredere, verder reikende verantwoordelijkheden worden toegekend dan op grond van vigerende wet- en regelgeving geldt.'

Deze reactie heeft zeker in een tijd van zelfregulering als verontrustende strekking dat men, in dit geval de overheidsdiensten, zich niet hoeft te houden aan de normen en richtlijnen van de sector zelf, omdat dit immers geen verbindende voorschriften zijn. Dus enerzijds wordt gepredikt 'laat de veiligheid aan de sector zelf over' en anderzijds hoef je je niet te houden aan de normen en de richtlijnen die de sector heeft voorgeschreven om de veiligheid te bevorderen, omdat dit geen wettelijke voorschriften zijn.

Gelukkig was de definitieve reactie anders. Op 18 oktober 2006 lieten de ministers van Justitie en van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer de Onderzoeksraad met betrekking tot dit punt weten dat 'de overheidsdiensten zich vanzelfsprekend aan de regelgeving moeten houden. Het kabinet deelt de opvatting van de Raad dat hierbij ook de voor de uitvoeringspraktijk opgestelde richtlijnen relevant zijn. Van de betrokken overheden mag worden verwacht dat zij de richtlijn als uitgangspunt nemen voor hun keuzes en handelen en daarvan niet anders dan met goede redenen afwijken.'

Alhoewel deze reactie mij in principe veel redelijker in de oren klinkt, moet je je hierbij toch wel afvragen: welke waarde kun je hechten aan de normen en richtlijnen van de sector als 'iedereen' op grond van argumenten van deze regels mag gaan afwijken? Voor inspecties wordt dan het toezicht op die medeverantwoordelijkheid een onmogelijke opgave. Van zelfregulering mag en moet worden verwacht dat door de sector zelf zodanige normen en richtlijnen worden opgesteld dat geen sprake meer kan zijn van afwijkingen 'op grond van goede redenen'. Vroeger werd een dergelijke manier van denken in de hand gewerkt, omdat door de sector zelf heel slordig met de richtlijnen kon worden omgesprongen, aangezien het geen wetgeving betrof. Naar mijn mening dient zeer zorgvuldig te worden omgegaan met zowel de wettelijke regelingen als met de richtlijnen van de sector zelf. Anders valt nooit enig zicht te krijgen op een balans van verantwoordelijkheden.

Kritische inspecties

Als inspecties tekortkomingen constateren, zoals het zich niet houden aan wettelijke regels of aan de richtlijnen, iets wat regelmatig voorkomt, dan zouden inspecties zich veel kritischer moeten gaan opstellen. Na enkele waarschuwingen zou men sneller mogen overgaan tot het stilzetten van bepaalde activiteiten. Natuurlijk ligt zo'n besluit uitermate gevoelig en wordt onmiddellijk gezegd dat je 'dit de organisatie of de sector niet kunt aandoen'. Maar in vele sectoren is de samenleving voor haar veiligheid zeer afhankelijk van het veiligheidsbeleid van ondernemingen of organisaties. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de veiligheid in de gehele voedselketen, de gezondheidszorg, het openbaar vervoer, of het terrein van de gevaarlijke stoffen etc. In al deze sectoren mag de samenleving verwachten dat de overheid zich als veiligheidsregisseur zeer kritisch opstelt. Dit optreden van de toezichthouders vereist natuurlijk kwaliteit en vakmanschap. De onderneming of organisatie kan overigens altijd in beroep gaan tegen een besluit van de inspectie om het bedrijf of de activiteiten stil te zetten. De frequentie van het toezicht kan afhankelijk zijn van de kwaliteit van de onderzochte organisaties. De kwaliteit van de veiligheid bij een organisatie zou je bijvoorbeeld met sterren extern kenbaar kunnen maken.

Toon de maatschappij de spiegel van de werkelijkheid

Gezien het gegeven dat wij als samenleving geneigd zijn slordig met de regels om te springen, hecht ik voor het behoud van onze democratie veel waarde aan betrouwbare spiegels die ons regelmatig de werkelijkheid laten zien. Natuurlijk is het onafhankelijk onderzoek zo'n spiegel, maar dat geldt eveneens voor de onderzoeken van de parlementaire enquêtecommissies, de Algemene Rekenkamer en die van de Nationale Ombudsman, om er een paar te noemen.

In dit verband hecht ik ook zeer aan goede en betrouwbare onderzoeksjournalistiek. Helaas kent de journalistiek ook minder integere verschijningsvormen. Daarom lijkt het mij raadzaam om ons nog eens ernstig te beraden hoe wij in de toekomst zo'n betrouwbare onderzoeksjournalistiek kunnen stimuleren en eren.

Zelf heb ik het ook altijd onjuist gevonden dat wij de burgers niet veel meer in staat stellen om over bepaalde onveilige situaties aan de bel te trekken en de samenleving over misstanden te informeren.

Uit de onafhankelijke onderzoeken bleek bijna altijd dat veel betrokkenen in een organisatie of in een bedrijf volledig bekend waren met bestaande misstanden of onveilige situaties. Maar waar moet je als medewerker met zulke informatie naartoe? Onze samenleving is niet erg gesteld op mensen die de vuile was buiten willen hangen, maar het binnen de organisatie melden wordt ook niet al te zeer gewaardeerd. Kortom, het zijn slechts de moedigen geweest die hun nek hebben durven uit te steken, met alle gevolgen van dien. Daarom vind ik het voor onze samenleving van groot belang dat goede, onafhankelijke en betrouwbare klokkenluidersregelingen tot stand worden gebracht.

Zeer vergelijkbaar met het huidige onafhankelijke onderzoek zullen klokkenluidersmeldingen onderzocht moeten worden. Als in zo'n onderzoek de melder in het gelijk wordt gesteld, dan valt er eigenlijk voor de melder qua consequenties weinig te vrezen. Dit komt echter anders te liggen als de melder niet in het gelijk wordt gesteld. Voor hen die de melding wel volledig te goeder trouw hebben gedaan, dient nog een oplossing te worden gevonden.

Tot slot zou ik nog willen bepleiten dat burgers en zeker de slachtoffers of nabestaanden van een (ernstige) gebeurtenis het recht zouden moeten krijgen om precies te weten wat zich heeft afgespeeld: 'het recht op de waarheid'! Helaas, gebiedt de eerlijkheid mij hier op te merken, klinkt deze wens velen niet alleen als overdreven, maar ook als onhaalbaar en onwerkbaar in de oren. Dit zou immers kunnen leiden tot veel te veel aanvragen voor onderzoeken en waar ligt dan de grens?

Deze reactie is zeer begrijpelijk en waarschijnlijk ook realistisch. Maar naar mijn mening betekent de angst voor veel te veel meldingen dan wel dat wij allen heel goed beseffen dat het helemaal niet zo goed gesteld is met de veiligheid in onze samenleving en dat de betrokken organisaties weinig tot niet bereid zijn om een aanvaardbaar inzicht te geven in hun doen en laten of in wat zich precies heeft afgespeeld.

Deze gevoelens onderschrijf ik van harte, omdat ik in mijn ervaringen met de onafhankelijke onderzoeken heb ervaren dat alles – zeker in eerste instantie – glashard werd ontkend: de ruimten voldeden aan alle brandveiligheidseisen en uit een intern onderzoek was gebleken dat het medisch handelen niet had bijgedragen aan het overlijden van de patiënten etc.

Helaas leert de ervaring dat alleen onafhankelijke onderzoeken met wettelijke bevoegdheden in staat blijken deze hardnekkige ontkenningen te doorbreken. Dat krijgen klokkenluiders of verontruste burgers niet voor elkaar. Gezien het gegeven dat het zich niet houden aan de spelregels zeer negatieve consequenties kan hebben voor de maatschappij in zijn totaliteit, acht ik niet alleen klokkenluidersregelingen, maar ook het recht van slachtoffers of hun nabestaanden om te kunnen achterhalen wat zich heeft afgespeeld meer dan gerechtvaardigd. Burgers kunnen, zo leert de praktijk, heel gemakkelijk slachtoffer worden van processen in onze maatschappij die pas later structurele veiligheidstekorten blijken te zijn. Denk hierbij aan gebeurtenissen in het openbaar vervoer, in ziekenhuizen, aan de mogelijke consequenties van milieuvervuiling of van het toevallig moeten leven in een omgeving waar Q-koorts heerst.

Bij een melding van een klokkenluider gaat het veelal om een aantoonbare ernstige misstand, maar burgers kunnen ook slachtoffer worden van een bepaalde gebeurtenis, waarbij je eerder kan spreken van een sterk vermoeden dat er iets totaal niet deugt.